

O‘ZBEKISTONDA RAQAMLI BANKING XIZMATLARINI RIVOJLANISH TENDENTSIYALARI TAHLILI

Nabiyeva Feruza Odilovna
TDIU, tayanch doktoranti

Annotatsiya

Bugungi kunda deyarli barcha sohalar, shu jumladan bank sektori raqamli transformatsiya va ilg‘or mashina o‘rganish, sun‘iy intellekt (AI), Big Data va bulutli hisoblash texnologiyalarini joriy etish va ulardan foydalanishga asoslangan avtomatlashtirishga o‘tmoqda. Endilikda bank xizmatlari mijozlar uchun qulayliklar bilan 24/7 kun davomida shug‘ullanib, bu sohani O‘zbekistonda har qachongidan ham raqobatbardosh qilmoqda. Ushbu maqola banklarda amalga oshirilayotgan raqamli transformatsiya bosqichlarini ijtimoiy-demografik ko‘rsatkichlar bilan taqqoslashga qaratilgan. Bundan tashqari, ushbu maqolada raqamli bankingning o‘sish tendensiyalari tahlil qilinadi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, raqamli xizmatlar soni mijozlar soniga nisbatan ortib bormoqda. Biroq, raqamli bank xizmatlarining yuqori narxlari raqamli xizmatlar soni hali ham O‘zbekistonda zarur bo‘lganidan ortda qolganidan dalolat beradi.

Kalit so‘zlar: raqamli banking, raqamli transformatsiya, onlayn xizmatlar, ochiq banking, fintech.

Аннотация

Сегодня практически все отрасли, включая банковский сектор, переходят к цифровой трансформации и автоматизации на основе внедрения и использования передовых технологий машинного обучения, искусственного интеллекта (ИИ), больших данных и технологий облачных вычислений. Теперь банковские услуги обеспечивают удобство для клиентов 24 часа в сутки, 7 дней в неделю, что делает эту отрасль более конкурентоспособной, чем когда-либо в Узбекистане. Целью данной статьи является сравнение этапов цифровой трансформации в банках с социально-демографическими показателями. Кроме того, в данной статье анализируются тенденции роста цифрового банкинга. Результаты показывают, что количество цифровых услуг увеличивается по сравнению с количеством клиентов. Однако высокие цены на цифровые банковские услуги указывают на то, что количество цифровых услуг по-прежнему отстает от того, что необходимо в Узбекистане.

Ключевые слова: цифровой банкинг, цифровая трансформация, онлайн-сервисы, открытый банкинг, финтех.

Abstract

Today, almost all industries, including the banking sector, are moving towards digital transformation and automation based on the introduction and use of advanced machine learning, artificial intelligence (AI), Big Data and cloud computing technologies. Now banking services provide convenience for customers 24/7, making this industry more competitive than ever in Uzbekistan. This article aims to compare the stages of digital transformation in banks with socio-demographic indicators. In

addition, this article analyzes the growth trends of digital banking. The results show that the number of digital services is increasing compared to the number of customers. However, the high prices of digital banking services indicate that the number of digital services still lags behind what is needed in Uzbekistan.

Keywords: digital banking, digital transformation, online services, open banking, fintech.

KIRISH

COVID-19 pandemiyasi O‘zbekistonda raqamlashtirish jarayonini tezlashtirdi. So‘nggi yillarda dunyo bank sohasida ajoyib o‘zgarishlarga guvoh bo‘ldi, chunki raqamli texnologiyalar an‘anaviy bank amaliyotini inqilob qilishda davom etmoqda. Boy madaniy merosga ega va jadal rivojlanayotgan iqtisodiyotga ega bo‘lgan O‘zbekiston ham ushbu raqamli inqilobni qabul qilib, mamlakat ichida moliyaviy inklyuzivlik va iqtisodiy o‘sishning asosiy omili sifatida raqamli banking paydo bo‘lishiga yo‘l ochdi.

Onlayn yoki elektron bank sifatida ham tanilgan raqamli banking mobil ilovalar, internet-banking platformalari va boshqa raqamli platformalar kabi raqamli kanallar orqali turli moliyaviy xizmatlarni taqdim etishni anglatadi. U mijozlarga istalgan vaqtda, istalgan joyda bank xizmatlaridan foydalanish qulayligini taqdim etadi va butun dunyo bo‘ylab jismoniy shaxslar, korxonalar va moliya institutlari uchun muhim vositaga aylandi.

36 milliondan ortiq aholiga ega va internetga kirish tezligi muttasil oshib borayotgan O‘zbekiston raqamli banking rivojlanishi uchun katta imkoniyat yaratadi. Hukumat raqamlashtirishning potensial afzalliklarini e‘tirof etgan holda, moliyaviy inklyuzivlikni oshirish va iqtisodiy rivojlanishni rag‘batlantirish uchun moliya sektorini modernizatsiya qilish va raqamli bank xizmatlarini rag‘batlantirish bo‘yicha faol choralar ko‘rdi.

O‘zbekistonda raqamli banking rivojlanishining asosiy omillaridan biri bu smartfonlar va internetga ulanishning tobora ortib borayotganidir. Mamlakatda mobil telefonlardan foydalanish, ayniqsa, yosh avlod o‘rtasida o‘sib borayotganligi sababli, raqamli bank xizmatlariga talab ortib bormoqda. Bundan tashqari, hukumatning internet infratuzilmasini yaxshilash va yuqori tezlikdagi internet xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish borasidagi sa‘y-harakatlari shahar va qishloqlarda raqamli banking rivojlanishini yanada kuchaytirdi.

O‘zbekistonda raqamli banking rivojlanishiga hissa qo‘shayotgan yana bir muhim omil – bu iste‘molchilarning xulq-atvori va xohish-istaklarining o‘zgarishidir. Bugungi kunda mijozlar qulaylik, tezkorlik va o‘zlarining bank munosabatlarida shaxsiy tajribaga intilishadi. Raqamli bank platformalari mijozlarning qo‘lida hisobni boshqarish, pul o‘tkazmalari, hisob-kitoblar, kredit arizalari va investitsiya imkoniyatlarini o‘z ichiga olgan keng ko‘lamli xizmatlarni taklif etadi. Bu uzluksiz va foydalanuvchilar uchun qulay tajriba raqamli bank xizmatlaridan foydalanuvchilar sonining ko‘payishiga olib keldi, ular raqamli bankni o‘zlari afzal ko‘rgan moliyaviy operatsiyalar usuli sifatida qabul qilmoqda.

Bundan tashqari, an'anaviy banklar va moliyaviy texnologiya (fintech) kompaniyalari o'rtasidagi hamkorlik O'zbekistonda raqamli banking rivojlanishida hal qiluvchi rol o'ynadi. O'zbekiston bozorida fintech firmalarining tajribasidan foydalangan holda va uni an'anaviy banklarning o'rnatilgan infratuzilmasi va me'yoriy-huquqiy bazasi bilan uyg'unlashtirib, mobil hamyonlar, "peer-to-peer" kreditlash va raqamli to'lov tizimlari kabi innovatsion echimlar paydo bo'ldi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Banklarni transformatsiya qilish jarayonida mijozlarning talablari ortib borishi muqarrar va bu borada ilg'or innovatsion bank xizmatlarini sifatli ko'rsatilmasligi natijasida bank mijozlarining o'z bankiga bo'lgan ishon-chining kamayishiga olib kelishi mumkin. Natijada, bank mijozlari banklarini almashtirishga yoki boshqa bank xizmatlaridan foydalanishga harakat qiladi. Shuning uchun banklar mijozlarining talablariga binoan faoliyatini transformatsiya qilishi, ya'ni bank mahsulotlari va xizmatlarini zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda yangi bank xizmatlarni yaratishni taqozo etadi [1]. Z.Mamadiyarov tadqiqotlariga ko'ra, bank tizimida masofaviy bank xizmatlarining rivojlanishi, birinchidan, odamlar hayotidagi o'zgarishlar, yangi axborot texnologiyalarining joriy etilishi, bank operatsiyalarining avtomatlashtirilgani bilan bog'liq. Uning fikricha, mohiyatan bank va mijoz o'rtasidagi aloqaning an'anaviy va masofadan tashkil etilishi o'rtasida keskin farq mavjud emas. Bank mijozlariga xizmat ko'rsatish kerakligi saqlanib qolgan, faqatgina bank va mijozlarini o'zaro bog'laydigan aloqa kanali o'zgardi. Ya'ni faqat bank mijozlari bankka borib bajaradigan operatsiyalarini endilikda masofadan ham amalga oshirish imkoni mavjud bo'ldi [2]. M. Kovalev, G. Golovenchiklarning fikricha, raqamli bank bu – mobil va onlayn platformadan foydalangan holda moliyaviy xizmatlarni amalga oshirish, bu bankning mijoz bilan ishlash sifatini yaxshilaydi, vaqt va xarajatlarni tejaydi, shaxsiy ma'lumotlarni xavfsizligi hamda xizmatlar sifati va tezligini oshiradi [3]. Neobank – takomillashtirilgan bank bo'lib, u o'ziga xos biror aniq joyga joylashmagan, ya'ni faoliyatini raqamli platformalar yordamida olib boradi. U o'z xizmatlarini mijozlariga smartfon, planshet va shaxsiy kompyuterlar orqali taqdim etadi. Neobanklar yana virtual yoki to'g'ridan to'g'ri banklar ham deb yuritiladi [4]. Melikov Otabek o'zining "Raqamli bank xizmatlarini yanada takomillashtirish: muammolar va echimlar" nomli maqolasida yozishicha, raqamli iqtisodiyot sharoitida bank xizmatlarini ko'rsatishda ayrim banklar ochilishidan raqamli bank sifatida tashkil etilib, barcha bank xizmatlarini to'laligicha raqamli shaklda masofaviy ko'rinishda taqdim etadi yoki faoliyat yuritib kelayotgan banklar o'z filiallarini qisqartirgan holda zamonaviy raqamli transformatsiyani amalga oshirib, o'z strukturasini raqamli bank shakliga o'zgartiradi. Qolgan banklar gibridda ya'ni ham an'anaviy bank xizmatlari ham raqamli bank xizmatlarini birgalikda olib boradi [5].

METODOLOGIYA

Ushbu maqolada datareportal.com statistik ma'lumotlari bo'yicha tadqiqot 2020-yildan hozirgi kungacha so'nggi 5 yil davomida amalga oshirildi. Ijtimoiy-demografik

ko'rsatkichlar va raqamli infratuzilma ko'rsatkichlari tanlandi va ularning qiymatlari taqqoslandi. Bundan tashqari, moliyaviy ma'lumotlar tegishli ravishda O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki va boshqa tijorat banklarining rasmiy veb-saytlaridan olindi. Olingan ma'lumotlar muallif tomonidan vizual chizmalarda va jadvallarda tasvirlangan.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'zbekistonda ijtimoiy-demografik va moliyaviy omillar tahlili.

Datareportal.com ning [2,3,4,5,6] hisobotlariga ko'ra, moliyaviy inklyuziya omillari 1-jadvalda to'plangan, bu erda o'sish qiymatlarini 2020 va 2024 yillar oralig'ida ko'rish mumkin.

1-jadval

O'zbekistonda 2020 yildan 2024 yilgacha moliyaviy inklyuzivlik omillari

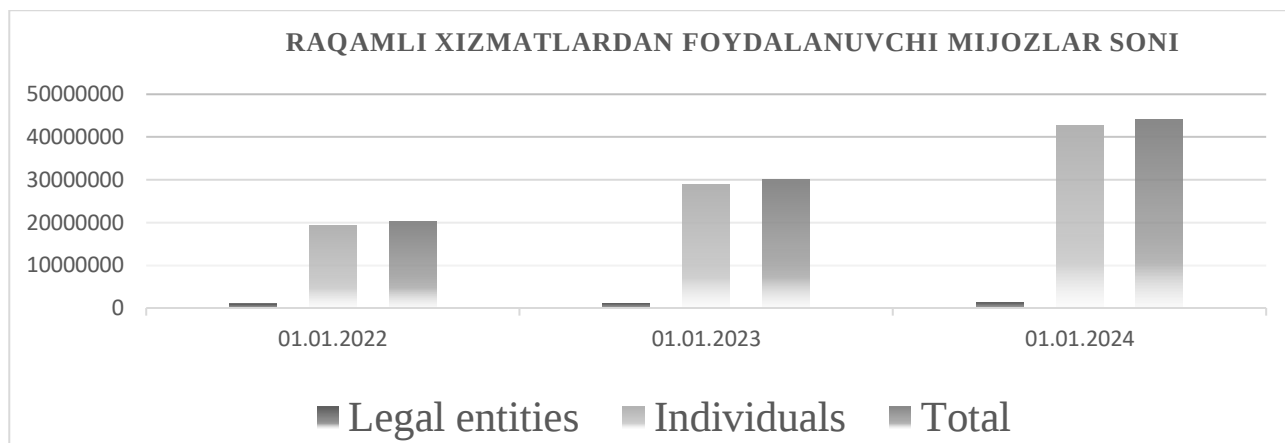
Ko'rsatkichla	01.2020	01.2021	01.2022	01.2023	01.2024
Aholi	33,23 mln	33,7 mln	34,16 mln	34,9 mln	35,43 mln
Internet foydalanuvchilari (15+)	18,34 mln	18,6 mln	24,05 mln	26,74 mln	29,52 mln
Internetga kirish	55%	55,2%	70,4 %	76,6 %	83,3%
Moliyaviy muassasada hisob	37%	37,1%	37,1%	44,1%	44,1%
Kredit karta egaligi	0,6%	0,6%	0,6%	3,8%	3,8%
Debet karta egaligi	-	-	24,1%	36,3%	36,3%
Raqamli to'lov amalga oshirildi	-	-	34,2%	39,3 %	39,3 %
Onlayn xarid	7.1	7.1	1,9%	5,9 %	5,9 %
Onlayn pul yuborish			6,7%	10,2 %	10,2 %
Onlayn to'lovlar			6,4%	16,1%	16,1%

Statistika byulleteni tomonidan taqdim etilgan ma'lumotlarga va O'zbekiston Markaziy bankining ma'lumotlariga ko'ra, 2022-yildan 2024-yilgacha so'nggi 3 yilda raqamli xizmatlardan foydalanuvchi mijozlar soni bosqichma-bosqich o'sdi (2-jadval).

2-jadval. Raqamli xizmatlardan foydalanuvchi mijozlar soni

Yillar	Yuridik shaxslar	Jismoniy shaxslar	Jami
01.01.2022	968 580	19 234 804	20 203 384
01.01.2023	1 157 045	28 843 869	30 000 914
01.01.2024	1 339 509	42 759 991	44 099 600

Bu yerda 1-rasm va 2-jadvalda raqamli xizmatlardan foydalanish vaqtlari jismoniy shaxs sifatida qayd etilgan, shuning uchun 01.2024-yilda raqamli bank xizmatlaridan foydalanuvchi jismoniy shaxslar deyarli 43 ming nafarni tashkil qilgan (2-jadval), internetdan foydalanuvchilar soni esa (15+) 29,5 mln.ni tashkil etadi, ya'ni ($\frac{42759991}{29520000}$), bir kishi raqamli bank xizmatlaridan bir necha marta foydalangan.

1-rasm. 01.2022 dan 01.2024 gacha raqamli xizmatlardan foydalanuvchi mijozlar soni

Onlayn kafolatsiz kredit stavkalari. Bank.uz rasmiy sayti [8] ma'lumotlariga ko'ra 3-jadvalda turli bank kredit takliflarini solishtirish mumkin. Shaffoflik bilan solishtirish uchun 36 oygacha bo'lgan muddatga 100 million so'mgacha bo'lgan kredit hajmi tanlangan. Natija shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston fuqarolari 100 million so'mgacha kafolatsiz mikrokreditlar olish imkoniyatiga ega. Ko'rinib turibdiki, ushbu turdagi kreditlar mijozning moliyaviy holatini onlayn baholash asosida avtomatik tarzda qayta ishlanishi mumkin.

Kafolatsiz kreditning eng past foiz stavkasi Xalq Banki tomonidan 25% ni tashkil etadi, biroq bu xizmat faqat bank xodimlari uchungina taklif qilinadi. Xalq banki byudjet tashkilotlari xodimlariga 27-32% foizli kreditlar taklif qiladi, chunki bu xavfni kamaytiradi.

TBC Bank, IpakYo'liBank, Anorbankning yillik foiz stavkalari nisbatan yuqori va ularning mashhurligining sabablaridan biri vaqtdir, chunki mijozlar bir necha daqiqada kreditni olishlari mumkin. Boshqa bir faraz shuki, yuqori foiz stavkalari O'zbekiston bank sektorida kredit provayderlari yoki raqobatchilarning etishmasligini bildiradi.

3-jadval

O'zbekiston banklari tomonidan taqdim etilayotgan kafolatsiz onlayn mikrokreditlar ko'rsatkichlari

Kafolatlanmagan onlayn kreditlar	Kredit hajmi (mln so'm)	Yillik foiz stavkasi (%)	Davomiyligi (oylar)	Qabul qilish vaqti
TBC banki	100 gacha	28-49	36 gacha	1-5 daqiqa
Anorbank	100 gacha	34 +	36 gacha	1-5 daqiqa
IpakYuliBank	100 gacha	30,9 +	36 gacha	1-5 daqiqa
Xalq banki	100 gacha	25-32*	48 gacha	1-5 daqiqa

Bir so'z bilan aytganda, raqamli bank xizmatlarining ko'payishi, shubhasiz, foiz stavkalarining pasayishiga olib keladi, buni jahon tajribasida ham ko'rish mumkin.

XULOSA VA TAVSIYALAR

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, O'zbekistonda raqamli banking rivojlanishi sezilarli o'sish tendensiyasiga guvoh bo'lmoqda, bunga smartfonlar kirishining ortishi, internetga ulanishning yaxshilanishi, iste'molchilar xatti-harakatining o'zgarishi, banklar va fintech kompaniyalari o'rtasidagi hamkorlikdagi sa'y-harakatlar kabi omillar sabab bo'lmoqda.

Fikrimizcha, mijozlarga ko'proq yo'naltirilgan xizmatlarni taqdim etish uchun raqamli bankingni yanada qo'llab-quvvatlash muhim, bu esa yaqin kelajakda inklyuziv iqtisodiyotga olib keladi. Raqamli banking o'ziga jalb etishda davom etar ekan, u moliyaviy inklyuzivlikni tezlashtirish, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish va O'zbekiston bo'ylab jismoniy shaxslar va biznes imkoniyatlarini kengaytirish salohiyatiga ega. Biroq, mamlakatda raqamli bankning barqaror va xavfsiz rivojlanishini ta'minlash uchun kiberxavfsizlik, me'yoriy-huquqiy bazalar va raqamli savodxonlik bilan bog'liq muammolarni hal qilish juda muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Tojiyev R.R., Rahmatov T.S. Zamonaviy sharoitda bank xizmatlar bozorining nazariy jihatlari//“Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali. –№ 6, noyabr-dekabr, –2020-yil.
2. Mamadiyarov. Z.T Tijorat banklarida masofaviy bank xizmatlarini rivojlantirish. Avtoreferat. –2019-y. –13 b.
3. Ковалев М., Головенчик Г. Цифровая трансформация банков // Банковский вестник. №11(664),2018.50-60 с.
4. Блажевич А.А., Рябченко А.А. Необанк как новое направление финансовых инноваций в Российской Федерации // Вестник Института экономических исследований. –№4 (12),– 2018. –160-168 с.
5. Melikov, Otabek. (2024). Raqamli bank xizmatlarini yanada takomillashtirish: muammolar va echimlar. YASHIL IQTISODIYOT VA TARAQQIYOT. 1. 10.55439/GED/vol1_iss1/a797.
6. <https://datareportal.com/reports/digital-2020-uzbekistan>
7. <https://datareportal.com/reports/digital-2021-uzbekistan>
8. <https://datareportal.com/reports/digital-2022-uzbekistan>
9. <https://datareportal.com/reports/digital-2023-uzbekistan>
10. <https://datareportal.com/reports/digital-2024-uzbekistan>
11. <https://cbu.uz/upload/medialibrary/f63/9daz2lw438ive91rgsn57ah6tq0f1kx6/MB-Statistik-byulleteni- -2023-yil.pdf>
12. https://bank.uz/uz/credits/mikrozaymy?arrFilter_243_MAX=0&arrFilter_13_MAX=100000000&SROK=&set_filter=yes